
Terminologiebestuur in Suid-Afrika: 'n Ideaalmodel*

Dina Ferreira, *Skool vir Kommunikasiewetenskappe, Sentrale Universiteit vir Tegnologie, Bloemfontein, Suid-Afrika (dferreir@cut.ac.za)*

en

Theodorus du Plessis, *Departement van Taalbestuur en Taalpraktyk, Universiteit van die Vrystaat, Bloemfontein, Suid-Afrika (dplesslt.hum@ufs.ac.za)*

Opsomming: Die nuwe taalbestel in Suid-Afrika het tot gevolg gehad dat die ontwikkeling, die uitbouing, die bestuur en ook die verspreiding van terminologiese inligting in elf amptelike tale gedoen moet word. 'n Veranderde terminologiebestuursprogram moet derhalwe daargestel word om aan die behoeftes van 'n nuwe terminologiese gemeenskap te voldoen. So 'n model sou ideaal gesien binne die Nasionale Taaldiens se Terminologiese Koordineringsafdeling geïmplementeer kon word. In die eerste gedeelte van hierdie artikel word 'n model voorgestel van hoe terminologiebestuur suksesvol binne 'n terminologiebestuursentrum aangepak kan word. In die tweede gedeelte van die artikel word die implikasies van die model in die Suid-Afrikaanse situasie verreken om vas te stel hoe die terminologiebestuursprogram aangepas sou kon word om aan die eise van die nuwe taalbestel te voldoen en om die nuwe teikengroep(e) voldoende te bereik.

Sleutelwoorde: AMPTELIKE TALE, BEPLANNING EN KOÖRDINERING, DISSEMINERING, EVALUERING, GEMARGINALISEERDE TALE, INHEEMSE TALE, IMPLEMENTERING, MEERTALIGE TERMINOLOGIEBESTUURSTEEEM, NAVORSING, ONTWIKKELENDE TALE, ONTWIKKELDE TALE, OPLEIDING, STANDAARDISERING, TERMBANK, TERMINOLOGIE, TERMINOLOGIEBESTUURSENTRUM, TERMINOLOGIEBESTUURSPROGRAM, TERMINOLOGIEONTWIKKELING, TERMINOLOGIEWERK

Abstract: Terminology Management in South Africa: An Ideal Model. The new language dispensation in South Africa has resulted in the development, the elaboration, the management and the dissemination of terminological information in eleven official languages. A modified terminology management program must be created for the needs of a new terminology community. Such a model should ideally be implemented at the Terminology Coordination Section of the National Language Service. In the first section of this article a model is proposed for successful terminology management within a terminology management centre. In the second section of the article the implication of the model is explicated within the South African situation to establish how the terminology management program should be adjusted to satisfy the needs of the new language dispensation as well as how to adequately reach the intended target group(s).

* Hierdie artikel is 'n verwerking en aanvulling van 'n gedeelte van 'n D.Phil.-proefskrif *Terminologiebestuur in Suid-Afrika met spesifieke verwysing na die posisie van historiese ingekorte tale* wat in 2002 onder die promotorskap van prof. L.T. du Plessis aan die Universiteit van die Vrystaat, Bloemfontein, Suid-Afrika, voltooi is.

Keywords: DEVELOPED LANGUAGES, DEVELOPING LANGUAGES, DISSEMINATION, EVALUATION, IMPLEMENTATION, INDIGENOUS LANGUAGES, MARGINALISED LANGUAGES, MULTILINGUAL TERMINOLOGY MANAGEMENT SYSTEM, OFFICIAL LANGUAGES, PLANNING AND COORDINATION, RESEARCH, STANDARDISATION, TERM BANK, TERMINOLOGY DEVELOPMENT, TERMINOLOGY MANAGEMENT

1. Inleiding

Die taalbehoefte wat in Suid-Afrika ontstaan het op amptelike vlak as gevolg van die politieke veranderinge sedert 1994 het tot gevolg dat oor verskillende aspekte van taalbestuur herbesin moes word. Een van die terreine waar dit veral nodig is, is terminologieontwikkeling en -bestuur. Die model vir terminologiebestuur wat in die vorige taalbestel gebruik is en tot 1998 nog toegepas is, is na aanleiding van 'n nasionale vaktaalondersoek (Cluver en Scheffer 1984) in die middel van die tagtigerjare ontwerp. Hierdie model is afgestem op 'n tweetalige taal- en terminologiebestel waar die aksent op die ontwikkeling van Afrikaans val. Ook was dit hoofsaaklik gemik op vakkundiges in spesifieke vakgebiede om sodoende Afrikaans as taal van die wetenskap en tegnologie te bevorder.

'n Meer resente ondersoek ten opsigte van die terminologiebedryf in Suid-Afrika is gedurende 2000 van stapel gestuur toe 'n nasionale terminologie-oudit gedoen is om vas te stel wat die stand van die terminologiebedryf in Suid-Afrika is (vgl. Alberts 2000b). Uit 'n beoordeling van die data wat deur hierdie oudit beskikbaar gekom het, word vasgestel dat die volgende komponente tydens die oudit ondersoek is:

- die situasie, volgens 'n situasieanalise wat daarop wys dat die Terminologiekoördineringsafdeling in die nuwe taalbestel 'n totale herstrukturering moes ondergaan tydens die amalgamerings van die Nasionale Terminologiediens (NTD) en die Staatstaaldiens in die Nasionale Taaldiens en dat daar sedertdien volgens die taalgroepe by die Terminologiekoördineringsafdeling gewerk word;
- die kritieke suksesfaktore wat aantoon dat die Terminologiekoördineringsafdeling die Regering adviseer en ondersteun met die uitbreiding en bevordering van strategieë betreffende tegniese tale, dat die terminologiekoördineringsafdeling effektiewe wetenskaplike en tegniese kommunikasie bevorder deur 'n terminologiese en tegniese taaldiens te lewer, doelgerigte terminologieprodukte daarstel en die Nasionale Termbank bestuur. Daar word ook bevind dat die Terminologiekoördineringsafdeling op nasionale vlak 'n groot rol te speel het by terminologiestandaardisering en -koördinerings deur samewerking met provinsiale en ander taalkantore, dat eerstetaalterminoloë in die elf amptelike tale gebruik word om terminologiedata in 'n verskeidenheid registers te dokumenteer, dat terminologieprojekte beplan en uitgevoer word in oor-

eenstemming met gemeenskaps- en kliëntebehoefte en dat die sukses van die Terminologiekoördineringsafdeling gemeet word aan die hand van die wyse waarop tegniese en wetenskaplike woordeskat vir die voorheen gemarginaliseerde tale uitgebrei word;

- die oogmerke, wat slegs genoem word;
- die funksies en strategieë wat daarop wys dat die Terminologiekoördineringsafdeling kommunikasie en inligtingvloei bevorder deur die beskikbaarstelling van gestandaardiseerde terminologie in 'n verskeidenheid aktiwiteitsterreine in al die amptelike tale, dat die Terminologiekoördineringsafdeling 'n gratis terminologienavraagdiens lewer, riglyndokumente saamstel vir standaardisering van terminologie en terminografie, indiensopleiding aan terminoloë en terminograwe verskaf, tegniese taalinligting beskikbaar stel aan geletterdheidsprogramme, tegniese taalontwikkelingsprojekte koördineer en fasiliteer, navorsing op 'n verskeidenheid gebiede doen, terminologiedata op die MultiTerm-databasis dokumenteer en dissemineer, die Nasionale Termbank bestuur, rekenaarbystand verleen aan 'n aantal terminologieprojekte buite die Terminologiekoördineringsafdeling en in 'n fasiliteringskapasiteit optree deur ondersteuning, projekfasilitering en skakeling met buite-instansies;
- 'n lys van tweetalige woordeboekuitsette deur die Nasionale Vaktaal-diens (NVD) en NTD vanaf 1959;
- 'n lys van die lopende projekte by die Terminologiekoördineringsafdeling tydens 2000;
- 'n lys van ou NTD-projekte wat nog nie afgehandel is nie;
- 'n lys van die buiteprojekte deur privaat persone of organisasies waarby die Terminologiekoördineringsafdeling betrokke is;
- die werkwyse by die Terminologiekoördineringsafdeling, wat die dokumentering en dataprozessering (werkvloei), die gebruik van vakkomitees, standaardisering en disseminering by die Terminologiekoördineringsafdeling uiteensit; en
- skakeling op lokale, provinsiale, nasionale en internasionale vlak, wat daarop wys dat die Terminologiekoördineringsafdeling daarop fokus om 'n diens te lewer aan die vak- en taalgemeenskap van die land aangesien die kliënte van hierdie afdeling uit 'n wye verskeidenheid persone bestaan en dat die Terminologiekoördineringsafdeling lid is van verskeie oorsese terminologieorganisasies en ook een van die streekskorrespondente en kolomredigeerders van die Internasionale Federasie vir Terminologiebestuur se internasionale publikasie NEOTERM is.

Die oudit lig ook 'n aantal sterk en swak punte by die Terminologiekoördineringsafdeling uit en sekere aanbevelings word ten slotte gemaak.

Die sterk punte by die Terminologiekoördineringsafdeling is volgens Alberts (2000b) geleë in die infrastruktuur van die afdeling. Aanpassings en herstrukturering is by die Terminologiekoördineringsafdeling op die bestuursvlak en by die werkmethode gemaak om by die behoeftes van die terminologiegemeenskap in die nuwe taalbestel aan te pas. Die Terminologiekoördineringsafdeling het as deel van die aanpassings die TRADOS MultiTermprogram geïmplementeer wat gebruik maak van die gevorderdste tegnologie vir die dokumentering van terminologie in enige aantal tale.

Die swak punte word soos volg geïdentifiseer:

- daar bestaan nie dieselfde mate van ondervinding by terminologiebestuur in al die amptelike tale nie;
- daar word 'n probleem ondervind om effektiewe toegang tot vakkundiges en tekskorpora in die aktiwiteitsterreine en -domeine te verkry;
- daar bestaan nie 'n effektiewe terminologiebeleid om terminologiebestuur by die Terminologiekoördineringsafdeling te lei nie, en
- daar bestaan 'n tekort aan goed opgeleide terminoloë by die Terminologiekoördineringsafdeling.

Alberts (2000b) maak aanbevelings ten opsigte van:

- die Terminologiekoördineringsafdeling as klaringshuis vir terminologiewerk in Suid-Afrika;
- die opleiding van personeel en medewerkers by die Terminologiekoördineringsafdeling; en
- die akkreditering van terminoloë en terminografe deur die Suid-Afrikaanse Vertalersinstituut (SAVI).

Sy skenk egter nie pertinent aandag in die oudit aan die daarstel van 'n model vir Terminologiebestuur by die Terminologiekoördineringsafdeling nie.

Die oogmerk met hierdie ondersoek is juis om 'n model te ontwikkel vir terminologiebestuur in Suid-Afrika wat rekening hou met die eise van die nuwe taalbestel en om die nuwe teikengroep(e) voldoende te bereik. Dit sal gedoen word aan die hand van internasionale benaderings tot terminologiebestuur.

2. Terminologiebestuur

Galinski en Budin (1993: 209) beskryf terminologiebestuur as 'n konsep parallel aan inligtingsbestuur waar beide inligtingsbestuur en terminologiebestuur onmisbare instrumente is binne 'n omgewing waar daar gewerk word met kwaliteitbestuur.

Wright en Budin (1997: 2) verduidelik terminologiebestuur as enige doelbewuste manipulerings van terminologiese inligting. Hulle lig drie aspekte uit, te wete praktiese terminologiebestuur, die sistematiese versameling van terminologiese inligting en die *ad hoc*-onttrekking van sodanige inligting.

Ferreira (2002) se definisie sluit aan by bestaande benaderings in die literatuur rondom terminologiebestuur:

Terminologiebestuur is [noodsaaklik] om terminologiese inligting te organiseer en te koördineer as voorwaarde vir die effektiewe verspreiding van kennis en die daarstel van hoëgehalte-terminologiese inligting. Die primêre doelwit met terminologiebestuur behels derhalwe die skep van werk- en ander omstandighede om 'n hoëgehalteterminologie-uitset te kan lewer. Terminologiebestuur plaas met ander woorde 'n hoë premie op produktiwiteit en gehalte.

Sy behandel terminologiebestuur as 'n komplekse verskynsel wat uiteengesit word aan die hand van sekere bestuursfunksies wat uitgevoer moet word. Daar bestaan altyd 'n wisselwerking tussen die verskillende bestuursfunksies. Hierdie wisselwerking word in Figuur 1 skematies voorgestel.

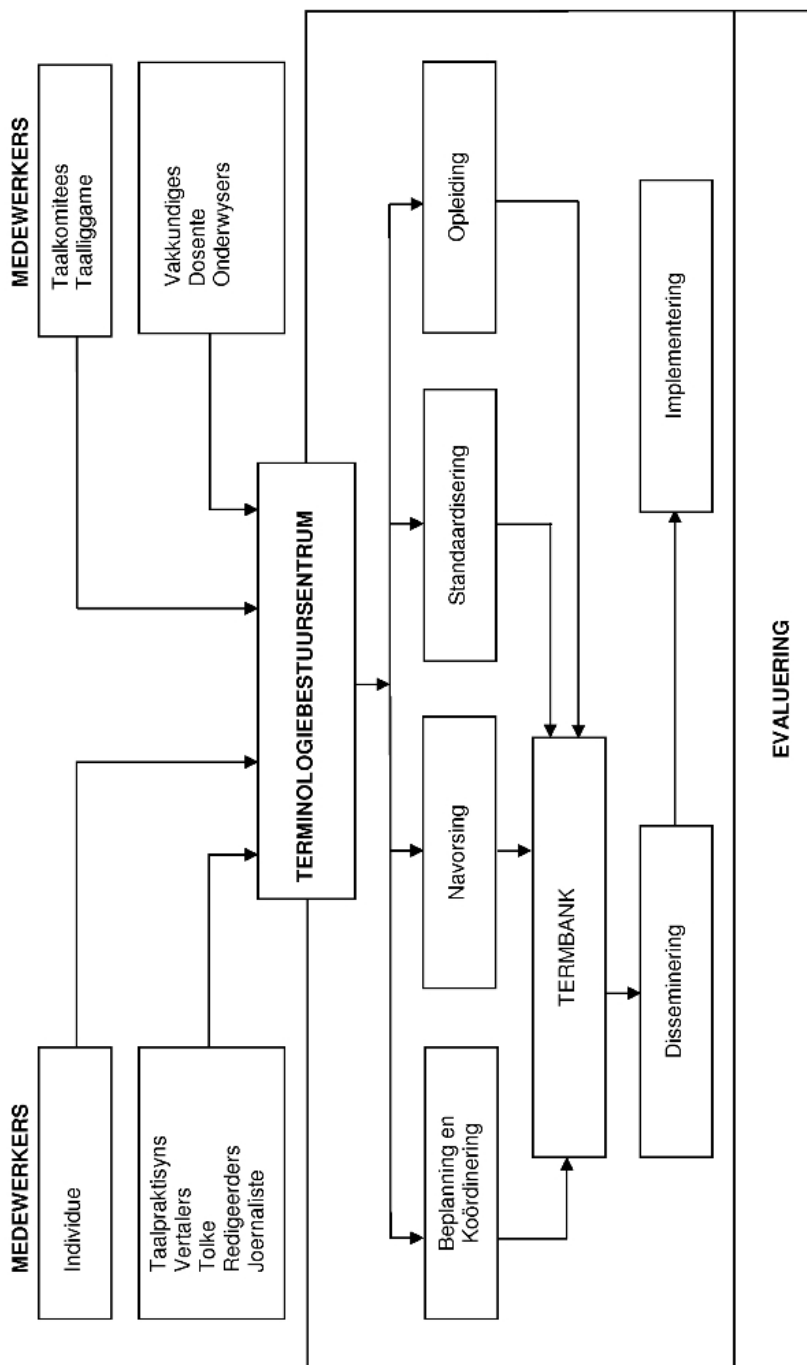
Alhoewel die belangrikheid van die bestuursfunksies sal wissel na mate van die stadium waarin terminologiebestuur in die gemeenskap verkeer, moet georganiseerde terminologiebestuur bestaan uit die verspreiding van die verantwoordelikhede en take. In gemeenskappe waar georganiseerde terminologieaktiwiteite voorkom, word terminologiebestuur oor die algemeen georganiseer na aanleiding van die gemeenskap se sosiale en politieke struktuur, die oogmerke en doelwitte wat met terminologiebestuur bereik moet word en die finansiële ondersteuning wat beskikbaar is.

Selfs al beskik 'n gemeenskap oor 'n terminologiesentrum waar al die aktiwiteite gekoördineer word, moet die terminologiesentrum ondersteun word deur medewerkers (individue, taalpraktisyne, vertalers, tolke, redigeerders, joernaliste, taalkomitees, taalliggame, vakkundiges, dosente, onderwysers). Hierdie medewerkers speel veral 'n belangrike rol by die standaardisering van nuwe terme en om prioriteitsgebiede vir terminologieontwikkeling te identifiseer.

2.1 Beplanning en koördinerings van terminologiebronne

Deurlopende en voortdurende beplanning en koördinerings is van uiterste belang by terminologiedata aangesien terminologie midde-in 'n vinnig veranderende omgewing ontstaan en aangepas moet word by die veranderende behoeftes binne die gemeenskap. Beplanning op strategiese vlak is van kardinale belang.

Die hoofdoel met die beplanning en koördinerings van terminologiedata is om werk- en ander omstandighede te skep wat die rolspelers in staat stel om konstant 'n hoëkwaliteituitset te lewer. Beplanning en koördinerings plaas met ander woorde 'n hoë premie op produktiwiteit en produktiwiteit kan verbeter

Figuur 1: 'n Skematiese voorstelling van sistematiese Terminologiebestuur in 'n Terminologiebestuursentrum

word indien dit gemeet word. Produksienorme is noodsaaklik vir die meting van produktiwiteit. Uitsette is veral belangrik gedurende die beplannings- en koördineringsproses aangesien uitsette gekontroleer en geëvalueer kan word. Die doelwitte met die versameling en disseminering van terminologie het daarom 'n baie belangrike invloed op die werkmetode wat by terminologiebestuur binne 'n spesifieke omgewing gebruik word (Ferreira en Du Plessis 2007: 56).

Ferreira en Du Plessis (2007) beoordeel drie werkmetodes waarvolgens terminologiedata tans suksesvol beplan en gekoördineer kan word en kom tot die slotsom dat uitkomst na gelang van die spesifieke werkmetode kan verander. Hierdie verandering vereis dat terminologiedoelwitte en -behoefte as deel van die strategiese plan geïdentifiseer moet word, wat weer verseker dat proaktiewe bestuur toegepas word.

Die beplanning en koördinerings van terminologiebronne kan egter nie alleen die sukses van die terminologiesentrum verseker nie. Hierdie elemente moet ondersteun word deur gesistematiseerde terminologiesnavorsing om die saamstel van sistematies gestruktureerde terminologieë te verseker.

2.2 Terminologiesnavorsing en die saamstel van sistematies gestruktureerde terminologieë

Aangesien die doelwit met terminologie-inligting nie altyd dieselfde binne verskillende gemeenskappe is nie, moet die rol van terminologiesentrum vasgestel word om te bepaal watter vorm die navorsing moet aanneem.

Die analise van terminologiesregulering in verskillende gemeenskappe wys op twee basiese benaderings: 'n preskriptiewe benadering (waarvan die doelwit is om die gebruik te beïnvloed deur spesifiek dié terme aan te dui waarvan die gebruik gemerk of gestandaardiseer is), en 'n minder rigiede benadering wat die gebruik van 'n term aanbeveel eerder as dikteer, die deskriptiewe benadering.

2.2.1 Die deskriptiewe terminologiesbenadering

Die deskriptiewe benadering behels dokumentering deur vakkundige en nie-vakkundige terminoloë, wat terminologiese produkte en aanlynbronne vir gebruik deur vakkundiges en taalpraktisyne (soos vertalers, tegniese skrywers en studente) voorsien. Die doelstelling met hierdie benadering is om die terme, wat aan konsepte binne 'n spesifieke veld toegesê is, te dokumenteer, maar dit stel nie die gebruik in die domein vas nie. Die deskriptiewe benadering se produkte is met ander woorde nie voorskriftelik van aard nie, maar al die terme wat voorkom of voorgestel word vir 'n konsep, word gedokumenteer (vgl. Wright en Budin 1997: 18).

In baie velde is die konsepte wat benodig word onpresies en vloeibaar. Daar is met ander woorde nog nie ooreengekom oor die terme wat gebruik moet word om die konsepte te benoem nie. Dit is juis binne hierdie kontekste

waar die deskriptiewe benadering benodig word om konsepte te benoem, en die plek van gebruik te organiseer.

Die uitkoms met terminologiebronne wat volgens die deskriptiewe benadering saamgestel is, veronderstel dat uitgebreide navorsing binne tale gedoen word om versamelde materiaal beskikbaar te stel wat sal dien as die terminologieskorpus van die vakgebied of domein.

2.2.2 Die preskriptiewe terminologiebenadering

Hierdie benaderingsmetode ondersoek praktyke en metodologieë in die normatiewe terminologie en werk primêr binne die raamwerk van nasionale en internasionale standaardisasie, soos die Internasionale Organisasie vir Standardisering en professionele verenigings binne vakgebiede.

Die versameling van preskriptiewe terminologie-inligting word gewoonlik aangepak deur vakkundiges in standaardiseringskomitees, nomenklatuurspesialiste en taalbeplanners. Preskriptiewe terminologie-inligting behels dat daar oor betekenis ooreengekom word vir tegniese spesifikasies en standaarde en dat terminologie in die vorm van gestandaardiseerde terminologie geïmplementeer word. Die ideaal binne gestandaardiseerde terminologieswerk is geharmoniseerde terminologie wat op 'n rekenaarnetwerk in soveel moontlik tale aanlyn beskikbaar gemaak kan word, en deur almal wat dokumente saamstel of data bestuur, gebruik kan word.

Die uitkoms van preskriptiewe terminologieswerk veronderstel dat gestandaardiseerde terminologie-inligting in soveel tale moontlik aanlyn beskikbaar is.

2.3 Die standaardisering van terminologie-inligting

Sager (1990: 114) beskryf termstandaardisering as 'n proses wat daaruit bestaan dat die gebruikers van 'n vakgebied of domein konsensus bereik om 'n gegewe term vir gebruik in spesifieke omstandighede aan te wend.

Standaardisering het as doelwit die minimalisering van oortollige definisies en die verbeterde koördinerende van terminologie. Termstandaardisering sluit ook in dat norme behoorlik verstaan en presies geïnterpreteer sal word om die standaardisering van terminologie te bevorder in verslae en ander tegniese dokumente en om die betekenis van tegniese terme te verduidelik aan persone wat nie met hulle bekend is nie.

Die fundamentele strewing by terminologiestandaardisering is die standaarddefinisie. Definisies word benodig vir alle ondubbelsinnige interpretasies van standaardprosedures, metodes of praktyke.

Koördinerende liggame bestaan dan ook om terminologie uit verskillende vakgebiede te standaardiseer. Voorbeelde van internasionale standaardiseringsliggame wat hierdie funksie verrig, is die Internasionale Elektrotegniese Kommissie (IEC), tans die alleenliggaam met verwysing na standaarde in elek-

triese ingenieurswese en elektronika, en die Internasionale Organisasie vir Standaardisering (ISO).

Die Tegniese Komitee 37, Terminologiebeginsels en Koördinerings van die Internasionale Organisasie vir Standaardisering (ISO/TC37) voorsien standaarde vir terminologiedata aan internasionale standaardiseerders. ISO/TC37 het in 1992 'n dokument gepubliseer wat bekend staan as die *International Terminology Standards — Preparation and Layout* (ISO 1024: 1992). Hierdie dokument stel riglyne vas vir gebruik by die voorbereiding en uitleg van internasionale standaarde.

Dit is egter nie voldoende om terminologiese beginsels uit te brei op internasionale vlak, of om hulle te publiseer as ISO-standaarde, en om hulle by te werk deur hersiening nie. Alle pogings tot standaardisering van terminologiese werk is doelloos indien die gestandaardiseerde terme nie geïmplementeer, versprei en gebruik word nie.

Die uitkoms wat deur standaardisering veronderstel word, berus daarop dat terminologiestandaardisering as 'n soort riglyn dien vir die meerderheid van die persone wat geïnteresseerd is in die verenigde regulering van 'n spesifieke vakgebied of domein. Deur terminologiestandaardisering word 'n sekere uniformiteit gewaarborg en optimale professionele kommunikasie word verseker.

2.4 Die opleiding van terminoloë, terminograwe en medewerkers

Volgens Cabré (1999: 220) kan die opleiding van terminoloë nie losgemaak word van die sosiale konteks waarin die terminoloë werk nie. Dit beteken dat die terminologiese wetenskap in diens staan van die taalbeleid van 'n gemeenskap en noodsaaklik is vir die uitvoering daarvan. Dit het ook tot gevolg dat die opleiding van professionele terminoloë georganiseer moet word in samewerking met die spesifieke terminologiese behoeftes van die gemeenskap waarvoor die terminologie saamgestel word.

Terminologiese opleiding wat tans baie pragmaties en toepassingsgeoriënteerd blyk te wees, kan derhalwe as 'n diensvaardigheid beskryf word wat ten beste deur praktiseerders met direkte ondervinding oorgedra kan word.

Die inhoud van kursusse vir terminologiese opleiding moet daarom gebaseer word op 'n behoefteanalise in die gemeenskap waarvoor die terminologie saamgestel word, en die praktyk moet 'n rol vertolk by die beplanning en vasstelling van die kursusinhoud van terminologiese opleiding.

'n Ander belangrike aspek wat by opleiding in ag geneem moet word, is die opleiding van medewerkers. Cabré (1999: 220) wys daarop dat die opleiding van praktisyns in terminologiedata, nie verwar moet word met die opleiding van terminoloë nie. Behalwe die opleiding van terminoloë is daar ook 'n behoefte aan die opleiding van vertalers, tolke, tegniese skrywers, wetenskaplikes, tegnisiërs, inligting- en dokumentasiespesialiste, taalbeplanners, en rekenaarwetenskaplikes wat spesialiseer in kunsmatige intelligensie van toepassing

in tale. Hierdie persone benodig opleiding in terminologiedata om spesifieke terminologiese probleme die hoof te bied wat ontstaan wanneer daar met meer as een taal gewerk word, 'n spesiale woordeskat gebruik word of werk aan meertalige terminologienavorsing onderneem word.

Opleiding dien derhalwe ook om die leemtes in die terminologiebestuursproses te identifiseer waarna die elemente waarby daar probleme bestaan, herbeplan en herimplementeer moet word.

2.5 Rekenaargesteunde terminologiebestuur en termbanke

Deesdae word dit algemeen aanvaar dat die enigste praktiese manier waarop leksikale data bestuur kan word, met behulp van die rekenaar is. Die waarde van die gebruik daarvan wat betref spoed, buigsaamheid en bergingskapasiteit het daartoe gelei dat daar 'n groeiende neiging is na die outomatisering van terminologiese dataprozessering. Nuwe konsepte ontstaan met nuwe ontdekkings en uitvindings as resultaat van navorsing en ontwikkeling. Koherente en sistematiese metodes by die formulering van terme word daarom al hoe belangriker vir die daarstel van betroubare terminologiestandaarde. Standaardterminologieë moet voorberei word op die basis van terminologiebeginsels en -metodes, wat geneem word uit die bevindinge van die terminologiewetenskap aan die een kant en praktiese ondervinding van terminologiewerk aan die ander kant. Terminologiebanke kan nie doeltreffend bestuur word sonder samewerking deur die verskillende rolspelers nie. Dit veronderstel ook die toepassing van internasionale standaarde.

Tans is daar 'n wye reeks programmatuur en ander instrumente beskikbaar om die strukturering, berging, uitruiling en disseminering van terminologiedata te behartig. Die voordele van hierdie sisteme is vanselfsprekend:

- vinnige aanpassing by gebruikersbehoefte en die vinnige veranderende werklikheid;
- die moontlikheid om nuwe terminologiedata te versamel en te dissemineer soos wat dit geskep word, om duplisering, verdraaiing en misverstande uit te skakel;
- die moontlikheid om terminologiedata wat benodig word vir die skryf van produk- of diensdokumentasie, in een of meer verskillende taalmoontlikhede daar te stel; en
- die moontlikheid om gestandaardiseerde terminologiedata te gebruik om terminologiekonstantheid in dokumente en hul vertalings te waarborg.

Terminologieskeppingsagente beskik tans oor 'n groot arsenaal van instrumente om hulle in hul werk by te staan. Ontwikkelde standaardtale wat reeds 'n gerekenariseerde databasis gebruik, het oor die algemeen 'n groot versameling data in masjienleesbare vorm beskikbaar wat dit moontlik maak om inlig-

ting te verskaf oor die terminologieskeppingspatrone van enige dissipline. Ontwikkelende tale probeer ook toenemend om terminoloë wat vaardig is in rekenaartegniese, op te lei vir die versameling en disseminering van terminologiedata.

2.6 Disseminering van terminologiedata

In die era van kommunikasie het dit duidelik geword dat terminologiebestuur met behulp van die rekenaar groot voordele inhou, veral ten opsigte van verhoogde produksie en vakkundige gehalte. Die totstandkoming van termbanke vloei hieruit voort. 'n Termbank verleen aan die gebruiker vinnige, goedkoop en gerieflike toegang tot terminologiedata. Indien die termbank deel van 'n inligtingsnetwerk vorm, kan die gebruiker oor nasionale en selfs internasionale grense heen toegang tot ander databasisse en ander netwerke verkry.

Die tendens regoor die wêreld ten opsigte van die disseminering van terminologiedata is spesifiek daarop gemik om terminologiebronne nader aan mekaar te bring. Kleiner en individuele gebruikers deel en ruil hul gespesialiseerde terminologieversamelings uit en groter sentra dissemineer en maak hul terminologiedata beskikbaar deur middel van termbanke. Aangesien inligting oor wetenskaplike en tegnologiese innoovering op groter skaal as ooit tevore aangebied word, veral deur die gebruik van moderne media, is daar 'n toeneemende behoefte aan die disseminering van terminologiedata aan die algemene publiek. Met die uitbreiding van kennis deur opleiding in verskillende domeine is daar voortdurend meer individue in die gemeenskap wat beter opgelei is, en daar bestaan 'n al groter wordende behoefte om kennis met betrekking tot terminologiedata aan 'n wyer publiek te verskaf. Veral in die industrie is daar 'n groeiende behoefte om toegang te verkry tot terminologiedata van 'n hoë standaard en benewens die daarstel van die nodige infrastruktuur om die gebruikers en lewensinsigters van terminologie-inligting nader aan mekaar te bring, is dit ook die taak van die terminologiebestuursentrum om die versamelde terminologie-inligting aan alle potensiële gebruikers daarvan beskikbaar te stel.

2.7 Implementering van terminologiedata

Die doelwit met die daarstel van terme is dat hulle dadelik deur die gebruikers in daardie vakgebied of domein gebruik kan word. Om dit te bewerkstellig, moet die terminologie so gou moontlik aan die gebruikers beskikbaar gemaak word.

Sommige taalakademies en taalkomitees beskik oor hul eie vaktydskrifte waarin termlyste gepubliseer word. Van hierdie vaktydskrifte is egter duur en bereik nie altyd die doelgroep waarvoor hulle bedoel is nie. 'n Goedkoper manier is om termlyste beskikbaar te stel en hulle dan aan die doelgroep te stuur vir gebruik. Om die gebruik van terme te ondersteun, moet geskrewe

dokumentasie en tekste beskikbaar gestel word. Die sirkulasie van die terme en die bevordering van die gebruik daarvan is seker die moeilikste onderafdeling van terminologiebeplanning. Elemente wat hierdie aspek ondersteun, is opvolgleeswerk en opleidingsmateriaal wat voorberei moet word sodat die terme in die konteks van gebruik voorkom. Terme moet ook deurlopend by opleiding en bespreking binne die vakgebied of domein gebruik word om penetrasie, stabilisasie en standaardisering te bewerkstellig.

In baie lande bestaan daar 'n georganiseerde terminologiese navorsingsprogram en administratiewe agentskappe of sentra vir die werk aan spesiale terme. 'n Georganiseerde terminologiese navorsingsprogram het tot gevolg dat terminologiedata geïnstusionaliseer word. Instusionalisering het die voordeel dat beter koördinering van die werk en versnelde rasionalisasie van die ekonomiese en menslike hulpbronne moontlik gemaak word. Indien regeringsagentskappe aan die stuur van terminologiese aktiwiteite staan, kan dit tot gevolg hê dat terme 'n geregverdigde status verkry wat nie altyd moontlik is wanneer slegs nieregeringsliggame betrokke is nie. In die meeste lande met 'n aktiewe taalbeleid is die agentskappe wat verantwoordelik is vir die implementering van die taalbeleid, ook verantwoordelik vir die bestuur van terminologiedata.

Afgesien van die voordele wat regeringsbetrokkenheid by terminologiebestuursaktiwiteite inhou, kan die betrokkenheid van akademiese instellings, semi-amptelike sentrums en die privaatsektor nie geïgnoreer word nie, aangesien vakkundigheid in spesiale vakgebiede uit hierdie sektore kom. Die deelname van dié gebruikers aan die terminologieontwikkelingsproses het tot voordeel dat standaardisering nie geforseerd is nie, maar wel natuurlik plaasvind. Die gebruikers van terminologie moet voel dat hulle deel van die proses vorm om die kwaliteit van die werk en die effektiewe gebruik van die terme te verseker. Eindgebruikers moet lede van standaardiseringskomitees wees, navorsingspanne lei en aan terminologiebestuur deelneem.

2.8 Evaluering van terminologiedata

Die behoefte aan evalueringsprosedures (soos deur Rubin (1971: 221) vir taalbeplanning voorgestel) is ook van belang by terminologiebestuur. Haugen (1983) sluit evaluering onder implementering by sy taalbeplanningstipologie in.

Evaluering is egter een van die aspekte by terminologiebestuur wat in die literatuur afgeskeep word. Strategieë moet nie slegs daargestel word vir beplanning, koördinering, navorsing, disseminering en implementering van terminologiebestuur nie; dit is net so belangrik om die kwaliteit en die sukses van hierdie strategieë te evalueer. Evaluering is tewens die meting van die kwaliteit en sukses van terminologiebestuur en is 'n deurlopende proses wat gestruktureer moet word om gereelde terugvoer te bewerkstellig sodat implementering aangepas kan word uit inligting wat vanuit die evaluering afkomstig is.

Vrae wat tydens evaluering gevra kan word, kan soos volg geformuleer word:

- Hoe effektief is die metodologie wat by terminologiebestuur gevolg word?
- Hoe bruikbaar is die materiaal wat beskikbaar gestel word?
- Is die tipe terminologiebestuur wat gevolg word, effektief?
- Word die terminologiebehoefte wat aanvanklik gestel is, bereik?

Tans bestaan daar nie vasgestelde kriteria vir die evaluering van kwaliteit by terminologiebestuur nie. Budin (1999: 7) wys op 'n aantal verskillende vlakke waarop terminologiebestuur moontlik geëvalueer kan word en stel voor dat die volgende kriteria in gedagte gehou kan word:

- Die inhoudsvlak wat te make het met die aanvaarbaarheid, die korrektheid (insluitend semiotiese toewysings), die geldigheid (konsepte, definisies, voorstelle), die toepaslikheid (situasie- en konteksafhanklikheid), die geskiktheid (in verhouding met die doelwitte gestel en gebruikersbehoefte gespesifiseer) van terminologie binne 'n spesifieke vakgebied of domein.
- Die formele vlak wat verantwoord word deur die linguistiese korrektheid, die ortografie, die morfo- en tekssintaksis, kollokasies, die grammatika, die geslag en die tipe woordsoort van die terminologie onder bespreking.
- Die koste-effektiwiteitsanalise moet wat terminologiebestuur betref, bewys lewer dat die voorgestelde plan en die implementering daarvan koste-effektief is.
- Die bruikbaarheidsvlak veronderstel dat daar bruikbaarheidtoetsing-prosedures sal wees ten opsigte van die gebruikersspesifikasies sowel as aanvaardingstoetsing vir bruikbaarheid deur gebruikers, funksionaliteit en relevansie in situasies en gebruikskontekste en die inskakeling (van gereedskap en inligtingsbronne) by die verskillende prosesse van terminologiebestuur.

Die sukses van terminologiebestuur word bepaal deur die ontwerp van evalueringstrategieë en die belangrikheid wat aan die bevindinge hiervan geheg word. Evaluering moet derhalwe op so 'n wyse aangepak word dat die resultate teruggeploeg kan word in die sisteem om tot voordeel van die gebruikers te dien.

3. Terminologiebestuur in Suid-Afrika na 1994

Politieke en sosiale verandering in Suid-Afrika het sedert 1994 die funksionele

rol van die tale in Suid-Afrika verander. Die Grondwet (Wet 108 van 1996) stipuleer dat daar elf amptelike tale in Suid-Afrika is, en dat die histories gemarginaliseerde tale ontwikkel en bevorder moet word om die funksies te kan verrig wat die moderne samelewing van hierdie tale verwag. Die Grondwet plaas veral klem op die ontwikkeling van die sogenaamde histories gemarginaliseerde tale (Artikel 6(2)) om in pas te kom met die tegnologie en om terselfdertyd die verwaarlosing as gevolg van die ideologie van die vorige taalbestel reg te stel. Die taalopdrag veronderstel:

- die skep van 'n infrastruktuur deur die staat vir die ontwikkeling en bestuur van al die tale wat in die Grondwet genoem word (soos voorsien word in die betrokke artikel), en
- die instelling van die Pan-Suid-Afrikaanse Taalraad (PanSAT) (Artikel 6(5)).

Die taalopdrag aan die staat behels dat effektiewe en toeganklike dienste verskaf moet word om die taalregte van die gemeenskap te erken en om die funksionele gebruik van die amptelike tale gelykwaardig te bestuur. Die staat het die verantwoordelikheid gekry om stappe te doen om die gebruik van die inheemse tale in hoër funksies in die samelewing te bevorder. Dit beteken dat maatreëls getref moes word om te verseker dat hierdie tale direk baat vind by programme deur die staat (wat gerig word op die bevordering van agtergeblewe gemeenskappe). Die gebruikers van hierdie tale moet bewus gemaak word van die waarde van die tale as funksionele kommunikasiemiddels en in staat wees om hierdie tale op alle vlakke van die samelewing en in alle domeine te kan gebruik as tale van kommunikasie. Wat hier vereis word, is die instel van wetgewing, ondersteun deur infrastruktuur om taalbeplanningsagente die geleentheid te bied om effektiewe terminologiebestuur te bewerkstellig.

3.1 Beleidsontwikkeling en terminologiebestuur

Van die belangrikste taalbeleidsdokumente wat die beleid en praktyk rondom terminologiebestuur na 1994 ondersteun, word saaklik genoem:

Die LANGTAG-verslag (DACST 1996) bevat 'n "Opsomming van die belangrikste aanbevelings van LANGTAG" (vgl. DACST 1996: 201-204) wat op die uitbreiding van terminologie en die bestuur van terminologie in Suid-Afrika betrekking het. Implikasies wat betref die korttermyn- en langtermynaanbevelings by terminologiebestuur het tot gevolg gehad dat daar na 'n nuwe terminologiebestuursprogram vir Suid-Afrika gekyk moes word. Daar moet ook omgesien word na die terminologiebehoefte van elf amptelike tale, met ander woorde terminologiebestuur binne 'n meertaligheidsbestel. Die terminologiegebruikersgemeenskap verskil ook geheel en al van die terminologiegebruikers in die vorige taalbestel aangesien terminologiedata op verskillende vlakke en in verskillende registers beskikbaar moet wees.

Die Staatstaaldiens en die Nasionale Terminologiediens het gedurende April 1998 geamalgameer en die Nasionale Taaldiens (NTD) binne die Departement Kuns, Kultuur, Wetenskap en Tegnologie het tot stand gekom. Hierdie kantoor moes 'n transformasie ondergaan ten einde taalfasiliteringswerksaamhede in die Staatsdiens te kan moniteer en om doelmatige dienste ten opsigte van al elf amptelike tale te kan lewer.

Die LANGTAG-verslag (DACST 1996) is deur die Nasionale Taaldiens verder gevoer en die *National Language Policy Framework* (NLPF) (DAC 2002) verskyn gedurende 2002. Terminologieontwikkeling en -bestuur word in afdelings 3.3, 3.6 en 4.9 genoem, maar nie verder gevoer nie. Die *Implementation Plan: Framework for the National Language Policy* (vgl. DAC 2003) wat 'n algemene strategie vir die ontwikkeling van die Afrikatale aanbied, word in 2003 bekend gestel, maar wat terminologiebestuur betref, word daar nie 'n spesifieke strategie uiteengesit vir die bestuur van terminologiedata binne die implementeringsplan nie.

Beide die LANGTAG-verslag en die NLPF-dokument rig egter terminologiebestuur binne die NTD in.

3.2 Organisasies en terminologiebestuur

Die NTD se Terminologiekoördineringsafdeling het sedert 1994 verskeie veranderinge ondergaan om aan te pas by die nuwe uitdaging om terminologieuitsette in al die amptelike tale beskikbaar te maak. Terwyl daar gedurende die vorige taalbestel hoofsaaklik gefokus is op terminologiedata by 'n formele register wat slegs 'n geslote gebruikersgroep ingesluit het, moet terminologiedata wat in die nuwe taalbestel benodig word, meer prakties en meer basies van aard wees om aan die behoeftes van 'n breër terminologiegebruikersgemeenskap te voldoen. Hierdie nuwe terminologiebehoefte strek oor alle domeine van kennis en menslike aktiwiteite. Meertalige terminologielyste wat sedert 1994 tot 1998 deur die Nasionale Terminologiediens (later die Terminologiekoördineringsafdeling) gepubliseer is, sluit in *Inheemse soogdiere* (1996), *Basiese gesondheidsterme* (1997) en *MIV/Vigs-bewustheidsveldtog-terme* (1998). Die tipiese termlyste wat tans saamgestel word, bevat Engelse terme as die bronterme. Al die bronterme word voorsien van eenvoudige verduidelikings of definisies in maklik verstaanbare Engels met termekwivalente in Afrikaans, Zulu, Xhosa, Swati, Ndebele, Tswana, Noord-Sotho, Suid-Sotho, Venda en Tsonga of 'n kombinasie van hierdie tale as doeltale (Alberts 2000b: 9-10).

Sedert Maart 2000 word daar na aanleiding van 'n versoek deur die Minister van Onderwys aan die destydse Minister van Kuns, Kultuur en Tegnologie, dr. Ben Ngubane, by die Terminologiekoördineringsafdeling gekonsentreer op die daarstel van basiese terminologiedata in geïdentifiseerde vakgebiede by onderwys (vgl. DAC 2000/2001: 79). Hierdie terminologielyste word saamgestel om leerders te help wanneer hulle in graad 5 vanaf moedertaalonderderrig na Engels oorskakel. Die fokus is gerig op die uitbreiding en bevoor-

ring van terminologiedata in die amptelike tale om as ondersteunende hulpmiddels by opleiding te dien.

Die aktiwiteitsterreine wat as prioriteitsgebiede geïdentifiseer word, is Wiskunde (Mathematics), Natuurwetenskap (Natural Science), Kuns en Kultuur (Arts and Culture), Menslike, Sosiale, Ekonomiese en Bestuurswetenskappe (Human, Social, Economic and Management Sciences) en Lewensoriëntering (Life Orientation). Die projekte vir Wiskunde en Natuurwetenskap is reeds afgehandel en aan die Nasionale Taalliggame (NTL'e) vir goedkeuring en verifiëring voorgelê. Die projekte vir die Sosiale en Ekonomiese Wetenskappe wat goed op dreef is, word ten opsigte van strukturele bystand ondersteun deur PanSAT se NTL'e (*PanSALB Annual Report 2004/2005, 2006/2007*).

Buiten die onderwysprojekte word daar ook gewerk aan projekte vir Inligtingskommunikasietegnologie (in samewerking met die Departement van Kommunikasie), MIV/VIGS (in samewerking met die Departement van Gesondheid) asook 'n Parlementêre/Politieke Termlys (*PanSALB Annual Report 2006/2007*).

Die tweede nasionale instansie wat vir terminologie in Suid-Afrika verantwoordelik is, is die Pan-Suid-Afrikaanse Taalraad (PanSAT). Hierdie instansie word grondwetlik vermeld as die liggaam primêr aanspreeklik vir taalontwikkeling.

PanSAT funksioneer as 'n onafhanklike statutêre liggaam wat gestig is ingevolge van die Pan-Suid-Afrikaanse Taalraad Wet (Wet nr. 59 van 1995) om veeltaligheid te bevorder en spesifiek om die voorheen gemarginaliseerde tale te ontwikkel. Volgens die PanSAT Wet van 1995 (soos geamendeer deur Wet nr. 10 van 1999) het PanSAT drie tipes strukture geskep vir al die amptelike tale, die Khoi- en Santale, Suid-Afrikaanse gebaretaal asook die erfenistale, te wete Provinsiale Taalkomitees, Nasionale Taalliggame en Nasionale Leksikografiese Eenhede:

- Die rol van die Provinsiale Taalkomitees (PTK's) in elke provinsie behels die bevordering en ontwikkeling van die verskillende amptelike tale binne die provinsie. Die PTK's adviseer die Raad oor enige taalaangeleenthede.
- Die Nasionale Taalliggame (NTL'e) adviseer die Raad oor enige spesifieke taal, maar in besonder oor die taalontwikkeling vir daardie taal, wat taalstandaardisering insluit, maar spesifiek ook terminologieontwikkeling vir die amptelike tale.
- Die rol van die Nasionale Leksikografiese Eenhede (NLE's) behels die samestelling van woordeboeke vir al die tale. Hul funksie by taalontwikkeling is veral leksikale modernisering. PanSAT beskik egter nie oor 'n terminologiesentrum nie en maak ten opsigte van terminologieaangeleenthede staat op advies wat deur die NTL'e voorsien word, maar ook deur opdragnavorsing daarvoor (*PanSALB Annual Report 2004/2005*).

Wat die ontwikkeling van terminologie betref, werk PanSAT en sy NTL'e saam met die Suid-Afrikaanse Standaardiseringskomitee van ISO/TC 37 (SABS TC 37) by die Suid-Afrikaanse Buro vir Standaarde (SABS). Hiervoor is Tegniese Komitees vir Terminologieontwikkeling tot stand gebring. PanSAT werk ook saam met die Departement Kuns en Kultuur (DKK) en die Departement van Onderwys om terminologie te ontwikkel in leerareas wat betrekking het op Wetenskap en Tegnologie en om strukturele bystand te verleen (*PanSALB Annual Report 2004/2005*). Dr. M. Alberts, die PanSAT-bestuurder vir Standaardisasie en Terminologie, het 'n riglyndokument opgestel vir die verifiëring en goedkeuring van terminologie en dit aan die NTL'e voorgelê. Sy is ook deurlopend besig met terminologieopleiding by verskeie instansies. PanSAT is verder ook betrokke by spesifieke navorsing ten opsigte van terminologieontwikkeling (*PanSALB Annual Report 2006/2007*).

Die NTL'e se Tegniese Komitees vir Terminologiewerk verifieer terme en verleen goedkeuring aan wat onder meer deur die NTD en ander instansies of private inisiatiewe gedoen word. Deel daarvan is om na terminologielyste te kyk en woorde wat maklik verkeerd gespel word of nuutskeppings is, te verifieer. Die Nasionale Taalliggaam vir Suid-Afrikaanse Gebaretaal is ook besig met terminologieontwikkeling. Dit maak video-opnames van nuwe terme om dié terme te probeer standaardiseer (*PanSALB Annual Report 2004/2005, 2006/2007*).

Uit die bogenoemde oorsig is dit duidelik dat beplanning en koördinerings tussen PanSAT en die NTD met betrekking tot terminologieontwikkeling en -bestuur uiters noodsaaklik is aangesien duplisering van take rondom hierdie kwessie maklik kan voorkom.

4. Terminologiebestuur in Suid-Afrika — implikasies van 'n nuwe model

Die toepasbaarheid van die model by terminologiebestuur wat in afdeling 2 voorgestel word, bied die moontlikheid om betekenisvolle insae te verkry in die ontwikkeling van 'n sistematiese terminologiebestuursprogram vir 'n meertalige Suid-Afrika. Die implikasies van die model sal vervolgens verreken word deur van die kriteria in Figuur 1 gebruik te maak.

Terwyl daar gedurende die vorige taalbestel hoofsaaklik gefokus is op terminologiedata by 'n formele register wat slegs 'n geslote gebruikersgroep ingesluit het, is terminologiedata wat in die nuwe taalbestel benodig word, meer basies van aard om aan die behoeftes van 'n breër terminologiegebruikersgemeenskap te voldoen. Daar word hoofsaaklik gekonsentreer op die daarstel van terminologiedata in geïdentifiseerde vakgebiede by onderwys sowel as die daarstel van basiese terminologiedata vir MIV/VIGS, Inligtingskommunikasietegnologie en die Parlement (DAC 2006/2007). Terminologielyste word na samestelling na die NTL'e se Tegniese Komitees vir Terminologieontwikkeling gestuur waar verifiëring en goedkeuring van die terme plaasvind.

Deurlopende beplanning en koördinerings van terminologiebronne op strategiese vlak blyk van kardinale belang te wees in die nuwe taalbestel om aan te pas by die veranderende behoeftes van die nuwe terminologiegemeenskap. Voordat beplanning op strategiese vlak egter kan plaasvind, moet daar eers vasgestel word wat die werkmethode is waarvolgens terminologie in Suid-Afrika in die nuwe taalbestel bestuur word. Ferreira en Du Plessis (2007) ondersoek drie heersende terminologiese werkmodes by terminologiebeplanning, terminologiekoördinerings en terminologiebestuur en kom tot die slotsom dat die taalbeplanningsgeoriënteerde werkmethode die aangewese metode vir die huidige Suid-Afrikaanse situasie is. Hulle bevind verder dat die suksesvolle toepassing van die taalbeplanningsgeoriënteerde werkmethode tot gevolg kan hê dat terme versamel, gesistematiseer en voorberei word vir gebruik op verskillende vlakke en registers en dat gebruikers dan in staat sal wees om makliker en doelmatiger in die amptelike tale te kan kommunikeer. Terminologie-doelwitte en -behoefte moet met ander woorde bepaal en as deel van die strategiese plan geïdentifiseer word sodat proaktiewe bestuur toegepas kan word.

Terminologienavorsing het ook in die nuwe taalbestel 'n verandering ondergaan aangesien terminologie-inligting in al die amptelike tale benodig word om die gebruikers van hierdie tale in staat te stel om die tale as funksionerende tale van kommunikasie te gebruik. Meertalige vertalende en definieringswoordeboeke en -woordelyste is tans in aanvraag om aan die behoeftes van die gebruikers van die voorheen gemarginaliseerde tale te voldoen met die oog op veral onderrig en opleiding (DAC 2006/2007). Terminoloë spesialiseer ook nie meer soos in die verlede in spesifieke vakgebiede nie, maar wel in die spesifieke amptelike tale (DACST 1999: 130). Engels word reeds in die meeste vakgebiede en domeine as kommunikasiemiddel (brontaal) gebruik. Konsepte van 'n aktiwiteitsterrein of domein word versamel deur brontaalterme te dokumenteer, konsepte te definieer en, nadat ooreengekom is oor die geldigheid van die konsep-termverhouding in die brontaal, word termekwivalente in die ander amptelike doeltale verskaf (Alberts 2000b: 22-24). Die deskriptiewe benadering by terminologienavorsing blyk hier veral van waarde te wees aangesien terme wat gebruikers verkies, gedokumenteer of versamel word om inligting beskikbaar te maak oor konsepte en om die plek van gebruik vas te stel en te organiseer, maar nie noodwendig voorskriftelik op te tree nie.

Gestandaardiseerde terminologiedata in die nuwe taalbestel word benodig om al die amptelike tale in staat te stel om die status van funksionerende tale van kommunikasie te verkry en so ontwikkeling op ander gebiede moontlik te maak en te ondersteun. Eentalige of meertalige terminologielyste wat deur die Terminologiekoördineringsafdeling of enige ander liggaam saamgestel word, word aan die Tegnieke Komitees vir Terminologieontwikkeling van die Nasionale Taalliggame (NTL'e) vir verifiëring en goedkeuring voorgelê. Die NTL'e word as die hoogste gesag in hul onderskeie tale geag en enige inrigting of individu mag terminologie direk aan hulle voorlê vir verifiëring en goedkeuring (DAC 2006/2007). PanSAT en sy NTL'e werk ook saam met die

Suid-Afrikaanse Standaardiseringskomitee van ISO/TC37 (SABS TC 37) by die Suid-Afrikaanse Buro vir Standaarde (SABS) (*PanSALB Annual Report 2004/2005*).

Wat opleiding in terminologiewerk betref, word twee verskillende tipes geïdentifiseer: die opleiding van terminoloë en terminograwe, en die opleiding van medewerkers (taalpraktisyns of vakspesialiste). Aangesien opleiding in terminologiewerk tans baie pragmaties en toepassingsgeoriënteerd is, moet praktiseerders met ondervinding vir die opleiding gebruik word. Kursusse vir terminologieopleiding moet daarom ook gebaseer word op 'n behoefteanalise in die gemeenskap waarvoor die terminologie saamgestel word om sodoende doelmatig te wees. Uit onderhoude wat gedurende Januarie 2001 met die hooftaalpraktisyns en die terminoloë en terminograwe van die verskillende amptelike tale by die Terminologiekooördineringsafdeling gevoer is, is vasgestel dat indiensopleiding hoofsaaklik op 'n een-tot-een-basis, maar soms ook in groepverband aangebied word (Alberts en kollegas 2001). Alhoewel die handleiding wat vir interne opleiding gebruik word, nie ter insae was nie vanweë die verbod op die beskikbaarstelling van interne dokumente van die Nasionale Taaldiens, is daar uit die onderhoude vasgestel dat die handleiding wat gedurende die vorige taalbestel saamgestel is, bygewerk en aangepas is om aan die behoeftes van die terminoloë en terminograwe van al die amptelike tale te voldoen. Uit die onderhoude kon ook vasgestel word dat die opleiding wat terminoloë en terminograwe by die Terminologiekooördineringsafdeling kry, in 'n groot mate ooreenstem met die opleiding wat medewerkers van terminologiewerk gedurende 2001 ondergaan het. Die opleiding van terminoloë en terminograwe is egter baie intensiewer, strek oor 'n langer tydperk en dek volgens die mondelinge bronne alle aspekte van terminologiewerk (vgl. ook Alberts 2000a: 247). Die terminologie-oudit van 2000 (Alberts 2000b) wys daarop dat die opleidingskomponent van terminoloë en terminograwe uitgebrei kan word deur veral internasionale opleidingsbronne te gebruik.

Die tweede tipe opleiding wat aangebied word, het in die nuwe taalbestel 'n uiters belangrike funksie. Die oogmerk met terminologieopleiding vir medewerkers en rolspelers by terminologiewerk sluit in om koördinering by die daarstel van terminologieë te bewerkstellig, om samewerkingsooreenkomste met medewerkers en rolspelers te sluit en om uiteindelik gestandaardiseerde termlyste aan die terminologiegebruikers te dissemineer wat aan hulle terminologiebehoefte voldoen (DAC 2001). Daar is gedurende 2001 met die opleiding van medewerkers en rolspelers begin en terminologieopleiding is by sentrale sentra in die verskillende provinsies regoor Suid-Afrika aangebied (DAC 2001). Lede van die tegniese komitees vir terminologieontwikkeling van die verskillende NTL'e word deurlopend opgelei. Hulle word toegerus met die nodige agtergrondkennis oor die beginsels en praktyk van terminologiewerk sodat die NTL'e die verifiëring en goedkeuring van terminologie in die verskillende tale kan waarneem. Dr. M. Alberts van PanSAT bied opleiding aan vir lede van hierdie komitees oor 'n verskeidenheid aspekte van die teorie van terminologie, beginsels en praktyk van terminologiewerk en woordvormings-

beginsels. Opleiding in die beginsels en praktyk van terminologiewerk word ook by verskillende instansies deur Dr. Alberts aangebied. 'n 'TermTrain — training the trainer' werkswinkel georganiseer deur TermNet (Oostenryk) in samewerking met SABS TC 37, PanSAT, die Nasionale Taaldiens, die Departement van Kuns en Kultuur en AFRILEX is gedurende Maart 2006 aangebied (*PanSALB Annual Report 2006/2007*).

Alhoewel die uitkoms ten opsigte van praktykgerigte opleiding en gereelde terugvoer deur praktiseerders miskien nog nie ten volle bereik word nie, is die pogings om nuwe bande te smee, samewerkingsooreenkomste te sluit en medewerkers en rolspelers op te lei 'n stap in die regte rigting. Hierdie opleidingspogings kan gesien word as die eerste stap om te probeer om terminologieopleiding in voeling met die praktyk te hou.

'n Meertalige terminologiebestuursstelsel vereis dat basiese terminologiedata in elf amptelike tale, wat in die behoeftes van 'n wye verskeidenheid terminologiegebruikers moet voorsien, beskikbaar gestel moes word. Om in hierdie wye verskeidenheid van terminologiebehoefte te voorsien, het die Nasionale Termbank gedurende 1998 die Trados MultiTerm-program begin gebruik (DACST 1998: 27). Die MultiTerm-program is in staat om uitgebreide terminologiese inligting oor terme te dokumenteer en dit dan elektronies te dissemineer. Alle aktiwiteite met betrekking tot die ontwikkeling van rekenaarsisteme vind plaas in oorleg met standarde soos vasgestel deur die Internasionale Standaard-Organisasie (ISO). Die unieke behoeftes van die Afrikatale met betrekking tot terminologieprosessering vind ook in samewerking met ISO (Alberts 2000a: 239) en plaaslike akademië plaas.

Die dissemineringswyse van terminologiedata in die nuwe taalbestel het ook 'n verandering ondergaan. In stede van duur tweetalige woordeboeke in 'n formele register word daar in die nuwe taalbestel probeer om korter meertalige terminologielyste met meer basiese inligting aan die terminologiegebruikers beskikbaar te stel (Ferreira en Du Plessis 2007: 73-74). Hierdie meertalige lysie is op die webblad van die Departement Kuns en Kultuur beskikbaar (<http://www.dacst.gov.za>). Disseminering deur termbanke verleen aan die gebruikers, wat sowel vakspecialiste as die algemene publiek kan insluit, vinnige, goedkoop en gerieflike toegang tot 'n wye verskeidenheid terminologiedata. In 'n poging om terminologiese aktiwiteite bymekaar te laat aansluit, het die Terminologiekooördineringsafdeling ook begin om alle afgehandelde, lopende en beplande terminologieprojekte in 'n nasionale register te registreer.

Die implementering van terminologiedata is seker een van die ingewikkeldste prosesse by terminologiebestuur. Implementering van terminologiedata in die nuwe taalbestel beteken nie net die beskikbaarstelling van terminologiedata aan 'n spesifieke groep terminologiegebruikers nie, maar wel die implementering van terminologiedata aan 'n wye verskeidenheid terminologiegebruikers en die doelmatige gebruik van hierdie terminologiedata in die verskillende aktiwiteitsterreine en domeine.

Alhoewel 'n *National Language Policy Framework* (DAC 2002) en *Implementa-*

tion Plan: National Policy Framework (DAC 2003) bestaan waarvan die doelwit is om 'n samehangende taalbeleidsraamwerk en implementeringsplan vir 'n meertalige taalbestel tot stand te bring, is daar nie 'n beleid wat spesifiek op terminologie gerig is nie. Die gebrek aan 'n terminologiebeleid en implementeringsplan om terminologiedata te reguleer word as 'n leemte geïdentifiseer aangesien daar nie definitiewe riglyne en tydraamwerke bestaan waarteen die implementering van terminologiedata in Suid-Afrika gemeet kan word nie.

Die gebrek aan die bestaan van 'n terminologiebeleid is moontlik die oorsaak van die gebrek aan teksprodusering in wetenskaplike artikels in die Afrikaanse. Dit geld in 'n mate ook vir Afrikaans. Mouton (2005: 371) bevind dat die totale aantal geakkrediteerde artikels in die databasis (South African Knowledgebase) tussen 1990 en 2002, 90 713 was waarvan 81 565 (89,9%) in Engels, 7 453 (8,2%) in Afrikaans, en 1 791 (2,2%) in ander tale (hoofsaaklik Nederlands, Duits en Frans). Engels word derhalwe hoofsaaklik in wetenskaplike artikels in geakkrediteerde tydskrifte aangewend aangesien teksproduseerders skynbaar Engels verkies wat as 'n wetenskaplike en terminologiese wêreldtaal beskou word. Die feit dat terminologiedata nie deurlopend ondersteun word deur geskrewe wetenskaplike dokumentasie en tekste nie het tot gevolg dat terminologie nie deurlopend in die gemeenskap sirkuleer nie. Derhalwe word terminologie nie op 'n wyse aangebied wat vir die gebruiker 'n aanduiding gee van hoe terminologie in konteks aangewend word en hoe ander gebruikers oor die terminologie voel nie (Ferreira en Du Plessis 2007: 68).

Die evaluering van terminologie wat beskikbaar gestel word, beteken dat terminologiedata geëvalueer moet word ooreenkomstig die wyse waarop dit doelmatig deur die gebruikers aangewend word. Gebruikers van terminologie kan derhalwe op so 'n wyse betrek word dat hulle deel van die proses vorm en sodoende die kwaliteit en effektiewe gebruik van die terminologie verseker. Strategieë moet met ander woorde geïmplementeer word om terminologie en die bestuur daarvan te evalueer en die kwaliteit en sukses van die beplanning en koördinerings, navorsing, disseminering en implementering te meet. Indien die kwaliteit gemeet kan word, kan aanpassings gemaak word waar leemtes geïdentifiseer is.

Die evaluering van terminologie hang verder ook nou saam met die implementeringstrategie. Evaluering moet so plaasvind dat die resultate gebruik kan word om tot voordeel van die terminologiegebruikers te dien.

5. Slotsom

In hierdie artikel word 'n model voorgestel waarvolgens terminologiebeplanning, -koördinerings en -bestuur aangepak kan word. Wanneer die implikasies van so 'n model vir die Suid-Afrikaanse situasie verreken word, moet in gedagte gehou word dat dit 'n ideaalmodel is wat moontlik sonder enige probleme in 'n gesofistikeerde vaktaalmilieu geïmplementeer kan word, waar daar met ontwikkelde tale (wat hoofsaaklik in een register en op een terrein, by-

voorbeeld parlementêre terme) gewerk word. Die situasie wat terminologie en terminologie-inligting in die amptelike tale van Suid-Afrika betref, lyk egter heel anders. Terminologiebestuur in die Suid-Afrikaanse vaktaalmilieu vereis nie slegs dat terme wat in die verskillende aktiwiteitsterreine of domeine ontstaan, gedokumenteer moet word nie. Die amptelike tale (wat Afrikaans insluit) moet ook uitgebrei word om as funksionerende tale naas Engels op te tree. Terminologie-inligting word benodig vir behoorlike kommunikasie en die uitskakeling van misverstande. Daar word vanuit Engels as brontaal na tien doeltale gewerk. Die register strek vanaf skool- tot by akademiese vlak. Die aktiwiteitsterreine en domeine sluit onder meer in weerkunde, VIGS, gesondheid, dierkunde, chemie, wiskunde in die verskillende tale en verskillende registers (vlakke van begrip).

Alhoewel die implementering van die voorgestelde terminologiebestuursmodel moontlik haakplekke mag ondervind, is daar reeds gevorder rondom die uitbreiding en daarstelling van terminologiedata in al die amptelike tale van Suid-Afrika. Met die nodige terminologiebestuursleiding sal 'n terminologiebestuursprogram vir Suid-Afrika nie slegs 'n ideaal bly nie. Intendeel, dit kan gou 'n realiteit word.

Bibliografie

- Alberts, M.** 2000a. Terminology Management at the National Language Service. *Lexikos* 10: 234-251.
- Alberts, M.** 2000b. *Audit on South African Terminology Projects. July 2000.* Ongepubliseerde dokument.
- Alberts, M. en kollegas by die Terminologiekoördineringsafdeling.** 2001. Persoonlike onderhoud. Januarie 2001. Pretoria.
- Budin, G.** 1999. *Terminology, Translation, Technical Communication* [aanlyn]. <http://mailbox.univie.ac.at/~buding8/dint.htm> [15 Augustus 2008].
- Cabré, M.T.** 1999. *Terminology: Theory, Methods and Applications.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Cluver, A.D. de V. en C.J. Scheffer (Reds.).** 1984. *RGN-ondersoek na vaktaalaangeleenthede in Suidelike Afrika: Verslag van die ondersoek na organisatoriese aangeleenthede op vaktaalgebied.* Term-1. Pretoria: RGN.
- Department of Arts and Culture (DAC).** 2000/2001. *Annual Report: Nasionale Taaldiens. Terminologiekoördinerings: 78-81.* Pretoria: Departement Kuns en Kultuur.
- Department of Arts and Culture (DAC).** 2001. *Business Plan: Training of Collaborators on Terminology.* Ongepubliseerde dokument.
- Department of Arts and Culture (DAC).** 2002. *National Policy Framework. Final Draft (NLPF).* 13 November 2002. Pretoria: Departement Kuns en Kultuur.
- Department of Arts and Culture (DAC).** 2003. *Implementation Plan: Framework for the National Language Policy. Final Draft. 10 April 2003.* Pretoria: Departement Kuns en Kultuur.
- Department of Arts and Culture (DAC)** 2006/2007. *Annual Report.* Pretoria: Departement Kuns en Kultuur.

- Department of Arts, Culture, Science and Technology (DACST).** 1996. *Overview, Recommendations and Executive Summary from the Final Report of the Language Plan Task Group (LANGTAG)*. Pretoria: Departement Kuns, Kultuur, Wetenskap en Tegnologie.
- Department of Arts and Culture, Science and Technology (DACST).** 1998. *Annual Report: Nasionale Taaldiens: Terminologie: 27-29*. Pretoria: Departement Kuns, Kultuur, Wetenskap en Tegnologie.
- Department of Arts and Culture, Science and Technology (DACST).** 1999. *Annual Report: Nasionale Taaldiens: Terminologie: 130-132*. Pretoria: Departement Kuns, Kultuur, Wetenskap en Tegnologie.
- Ferreira, D.M. en L.T. du Plessis.** 2007. Terminologiebestuur in Suid-Afrika. 'n Beoordeling van drie werkmodes. *Lexikos* 17: 56-76.
- Ferreira, D.M.** 2002. Terminologiebestuur in Suid-Afrika met spesifieke verwysing na die posisie van histories ingekorte tale. Ongepubliseerde Ph.D.-tesis. Bloemfontein: Universiteit van die Vrystaat.
- Galinski, C. en G. Budin.** 1993. New Trends in Translation-Oriented Terminology Management. Wright, S.E. en L.D. Wright (Reds.). 1993. *Scientific and Technical Translation: 209-215*. Amsterdam: John Benjamins.
- Grondwet.** 1996. Die Republiek van Suid-Afrika. Wet 108 van 1996.
- Haugen, E.** 1983. The Implementation of Corpus Planning: Theory and Practice. Cobarrubias, J. en J.A. Fishman (Reds.). 1983. *Progress in Language Planning. International Perspectives: 269-289*. Den Haag: Mouton.
- ISO 1024.** 1992. *International Terminology Standards — Preparation and Layout*. International Organization for Standardization.
- Mouton, J.** 2005. Afrikaans as wetenskapstaal in Suid-Afrika. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 45(3): 370-385.
- Pan South African Board Act.** 1995. Act Nr. 59 of 1995.
- Pan South African Language Board Amendment Act.** 1999. Act Nr. 10 of 1999.
- Pan South African Language Board.** 2004/2005. *Annual Report*.
- Pan South African Language Board.** 2006/2007. *Annual Report*.
- Rubin, J.** 1971. Evaluation and Language Planning. Rubin, J. en B.H. Jernudd (Reds.). 1971. *Can Language be Planned?: 217-252*. Honolulu: East-West Center and University Press of Hawaii.
- Sager, J.C.** 1990. *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam: John Benjamins.
- Wright, S.E. and G. Budin.** 1997. Introduction. Wright, S.E. and G. Budin (Reds.). 1997. *Handbook of Terminology Management: 1-12*. Amsterdam: John Benjamins.